एतेषांषड्जादीनां ॥४१॥ एवमिति बहुविधःषड्जादिभेदेन तारमंद्रादिभेदेन वायुगुणैःखरमृदुस्पर्शैः अयमर्थः विवक्षुप्रयत्नाभिहतः कोष्ठ्योग्निस्तत्रत्यंवायुंप्रेरयति सचयत्नतारतम्येनहृदयकंठशिरोदेशंप्राप्यमंद्रंमध्यमंतारंवाध्वनिमुत्पाद्यहृदयादिदेशाज्जिह्वामूलादीनिस्थानानिप्राप्यनित्यान्विभून्वर्णान्मंद्रत्वादिभिर्ध्वनिधर्मैरनुरंजितानकारादीनभिव्यज्यवेगवत्त्वस्वाभाव्यान्मुखाद्बहिर्निर्गतोजनकर्णविवरमनुप्रविशति तेनचसंस्कृतेनतत्रत्यश्रोत्रेणतंशब्दमनुभवति सचसंस्कारोमुखजस्यवायोर्बाह्यवायुनानुकूल्याद्दूरतोवाप्रातिकूल्यात्समीपएववाभित्त्यादिनाप्रतिघातान्नैववागिरिगुहादिगतवायुनाप्रतिस्रोतःप्रवर्तनेनद्विर्वाभवति तदनुसारेणशब्दंदूरतोप्यनुभवति समीपतएववानैववाद्विर्वाशब्दप्रतिशब्दरूपेणानुभवति एवंवाध्वभिघाततारतम्याद्भेर्यादिशब्दोपिमंद्रादिभेदेनानुभूयते तदिदमुक्तं अव्याहतैरप्रतिहतैर्वायुगुणैःस्पर्शैश्चेतयतेशब्दंजानाति नवेत्तिवाशब्दं विषमस्थितैर्भित्त्यादिनाप्रतिवातेनवाऽभिभवात् तंचएभिर्वायुगुणैःसहसंतंचेतयतेइतिअध्याहृत्यसंबंधनीयं विषमागतैरितिपाठेपिसएवार्थः विषमागतीरितिगौडपाठस्तुप्रामादिकः

मृदंगभेरीशंखानांस्तनयित्नोरथस्यच ॥ यःकश्चिच्छ्रूयतेशब्दःप्राणिनोप्राणिनोपिवा॥एतेषामेवसर्वेषांविषयेसंप्रकीर्तितः॥४१॥एवंबहुविधाकारःशब्दआकाशसंभवः॥ आकाशजंशब्दमाहुरेभिर्वायुगुणैःसह ॥ ४२ ॥ अव्याहतैश्चेतयतेनवेत्तिविषमस्थितैः ॥ आप्याय्यंतेचतेनित्यंधातवस्तैस्तुधातुभिः ॥ ४३ ॥ आपोग्निर्मारुतश्चैवनित्यंजाग्रतिदेहिषु ॥ मूलमेतेशरीरस्यव्याप्यप्राणानिहस्थिताः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति०मोक्ष०भृगुभारद्वाजसंवादेचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८४॥ ॥७॥ भरद्वाजउवाच पार्थिवंधातुमासाद्यशारीरोग्निःकथंप्रभो॥ अवकाशविशेषेणकथंवर्तयतेऽनिलः॥१॥

तदेवंशब्दाभिव्यक्तिप्रक्रम्योर्भिन्नकालत्वानुभवान्मध्येवीचीतरंगन्यायेनशब्दसंततिरुत्पद्यते तत्रांत्यशब्दएवगृह्यतेइतिक्षणिकवादिबंधवोवदंति भेरीशब्दोमयाश्रुतःसएवायंप्रपाठकइत्यभेदप्रत्यभिज्ञाबाधकप्रत्ययंविनापिभ्रांतइतिवदंतितद्विद्वांसएवालोचयंतु तेशब्दाद्युत्पादकाधातवोदेहारंभकास्त्वगादिगोलकाः धातुभिःप्राणेंद्रियैःआप्याय्यंतेआदितआरभ्यसंवर्ध्यंतेअन्नसुखस्पर्शाद्यर्पणेनश्लोकद्वयमेकंवाक्यं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तदेवाह आपइति एतेऽबादयःशरीरस्यमूलं कथंप्राणान्व्याप्यप्राप्य शुक्रशोणितसंयोगेहिप्राणोलब्धवृत्तिश्चेत्शरीरंनिष्पद्यते अन्यथायोनिनिषिक्तमपिरेतोव्यर्थंभवति ॥ ४४ ॥ इतिशांति•मो•नै•भा•चतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ शरीरेंद्रियादीनांभौतिकत्वमुक्तम् विज्ञानप्राणयोरपिज्ञानक्रियाशक्तिमतोर्भौतिकत्वंचिदात्मनोव्यतिरिक्तत्वापादनायाह पार्थिवमित्यादिनाध्यायेन अग्निस्तेजःपार्थिवंपृथिवीबाहुल्यात् पांचभौतिकंदेहंआसाद्यशारीरःशरीराभिमानीप्रकाशात्माविज्ञानधातुः कथंकेनप्रकारेणभवेत् तथानिलोवायुःसोपिपार्थिवंधातुमासाद्य कथंकेनप्रकारेणवर्तयतेदेहंचेष्टयते ॥ १ ॥

Digitized by Google